

LAUDÁCIÓ KECSKEMÉTI GÁBOR SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁSA ALKALMÁBÓL

Anélkül, hogy éppen itt bocsátkoznánk annak szövevényes kérdésébe, vajon mi, miként és mikor bizonyul szépirodalomnak a régi magyar írásbeliség kutatóinak kezén, elegendő felidézünk Horváth János egykori dilemmáját ahhoz, hogy lássuk, miben is áll a tétje vagy felelőssége az irodalmi régmúlt szakmai megidézésének. Az *Irodalmunk fejlődésének fő mozzanatai* c., 1908-as írásában Horváth ugyanis annak – máig élő – alaptapasztalatát hangsúlyozza, hogy irodalmunkon „[a] művésziesség elvével haladva végig, oly pusztítást kellene véghezvinnem a régiségben, amely ellen minden történeti érzék felháborodva tiltakoznék.” És valóban, leginkább a régi magyar irodalom kutatója szembesül annak nehézségeivel, hogy – Németh Lászlóval szólva – miként lehet „hajdani aktualitást [fel]idézni (...) a halott jelenségekben”. (Németh László: *A Debreceni Disputa*)

Kecskeméti Gábor a régiség kutatóinak ahhoz a nemzedékéhez tartozik, amelyik nemcsak azzal szembesülhetett, hogy az „ép történeti érzék” nem az időtlen igazságosság szerve, hanem maga is történeti képződmény. Azzal is, hogy halott jelenségeknek nem hogy a hajdani aktualitása, de maga a jelenség sem férhető hozzá egykori önmagaként. A thermopülei csata éppúgy nincs itt, mint a *Himfy* szerzőjének érzelmei. Ennek a nemzedéknek – akár levonta belőle a maga következtetéseit, akár meghátrált előle – már része lehetett a felismerésben, hogy a 19. század nem a tudomány győzedelmeskedésének a kora, hanem csupán a módszer diadala volt a tudomány fölött. A 20. század strukturalizmusai is csupán késleltetni tudták annak tapasztalatát, hogy egyetlen tudományos adat vagy lelet sem azonos azzal, amiről tanúskodik s hogy minden konstatív kijelentés egyszersmind óhatatlanul performatív is, s tárgyát ezért soha nem képes ott tartani valamely semleges objektivitás érintetlen tartományában. Eközben, persze azért ne feledjük: ahogy napjaink értelmezés-ellenessége mutatja, éppenséggel a gyűjtés és archiválás obszessziója meg a kommentárkultúra álszerű lateralizmusa mögé rejtőzve él tovább – s így aztán annál hatékonyabb is – a pozitivizmus öröksége.

Kecskeméti Gábor nagy műfaj-monográfiája, az 1998-ban megjelent *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet (A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században)* azzal emelkedett ki a hasonló szintézisre törekvő munkák közül, hogy – amennyire ezt magam meg tudom ítélni – a régi magyar irodalom kutatásában először érvényesítette annak hatástörténeti koncepcióját, hogy a recepció eseménye sohasem pusztán egyirányú átvétel, minták passzív adaptációja vagy diszkurzív alkalmazkodás, hanem mindig az ágensek fölé kerekedő történés. Gadamer játék-értelmezésének mintájára nagyjából úgy gondolható el, mint a játéknak az a szubjektuma, amely maga játszatja a játék résztvevőit. Így gátolva meg egyik vagy másik akarat változatlan keresztülvitelének a lehetőségét. A halotti beszédek műfajának retorikai működését Kecskeméti ezért olyan összetett kommunikációtörténeti komplexitás jegyében képes tetten érni, amilyenre funkcionális artikuláltság tekintetében a korábbi kutatásokban nemigen akadt példa. Nemcsak azért, mert rendkívül kiterjedt – az eseménytörténettől az eszmetörténetig

ívelő – térben idézi meg ezeket a történéseket (az ebben való iskolázottságát kiváló mesterénél, Tarnai Andornál sajátíthatta el), hanem azért, mert olyan kérdezmódnak veti alá anyagát, amelyet a hatástörténetnek nem az annyiszor félreértett „meghatározottság”-elvé irányít, hanem annak kölcsönössége, hogy a hatástörténeti tudat nemcsak a történelem által előidézett tudat, hanem ennek a meghatározottságnak és előidézettségnak a tudata is egyben. Kecskemétinél éppen ebben az értelemben válik nyitott kérdéssé, vajon mennyi önazonosságot tarthat meg egy időben távoli halotti oráció, ha olyan olvasásmód próbálja meg – úgyszólván hidat verve kettejük közé – szóra bírni, amelyet mindig valamely jelenre vonatkozó kérdés vezérel és amely eközben tud arról is, hogy ezzel távolról sem merítette ki a kérdezett szöveg közlési potenciálját. Kecskeméti kutatásai során ugyanis nem abban merül ki az egykori összefüggések (vagy csupán szövegek) életre keltése, hogy a filológia gondos textológiai műveletekkel helyreállítsa és ezzel úgyszólván megismételje egy „identikus” keletkezés folyamatát. Ennek az elképesztő apparátussal végrehajtott műveletsornak köszönhetően tapasztalja meg azután a monográfia olvasója, hogy e 17. századi szövegvilágban hányféle módon képes feltárulni egy nem-pozitivistá elgondolású eredetiség feltételrendszere, mozgásteré és némely egyéninek mondható teljesítménye.

A pozitívizmus „szerves tovább-építkezésnek”, az „eddig felismeréseket tovább árnyaló pontosításának” szokta nevezni az olyan filológiai útonlét alakulását, amelyről Kecskeméti legutóbbi nagy vállalkozása tanúskodik. *„A böcsületre kihaladott ékes és mesterséges szóllás, írás”. A magyarországi retorikai hagyomány a 16-17. század fordulóján* (2007) azonban – amint címe is mutatja – olyan formája az útközbenlétnek, amely nem annyira a lineáris cél felé haladásnak, mint inkább az inter vias módjára mindig választakhoz érkező kutatásnak a létmódja. A szerző itt már láthatólag elkerüli néhány relativáló következtetésének korábbi csapdáját (legalábbis nem marad foglya annak a Horváth Jánost „túlfeszítő” terméketlen kérdésnek, hogy akkor vajon most „kik mikor mit tekintettek micsodának”). Leginkább korábbi könyve extenzió-igényét sikerült azáltal csökkentenie, hogy a korszak szónoklattani és homiletikai kultúrájára összpontosítva térképezte föl azt az európai beszédművészeti hagyományt, amelybe illeszkedve a hazai retorikai kultúra alapozta meg 17. századi költészetünk beszédmódjait. Rimay költészetétől egészen Szenczi Molnár Albert zsoltárfordításaiig.

A kutatási irányoknak ezt a szűkítő fordulatát Kecskemétinek azok az újabb felismerései alapozhatták meg, amelyekre a Nancy S. Struever és Hayden White közti polemikus térben tett szert. Elsősorban is annak belátásával, hogy a primer emberi tapasztalatszerzés nyelviségéből adódóan a retorikai potenciál működéséhez a nyelvnek nyelvként való – nem tautologikus – megértésére van szükség. Vagyis arra, hogy az invenció retorikájának oktatható és elsajátítható perzuazív technikái sem képesek biztonságos érvkészként használni az alakzatokat: ezek a technikák is csak a nyelv tropológiai működésének függvényében válhatnak a nyelvi befolyásolás egyik formájává. Sőt, ahogy Dockhorn nyomán Bitskey István emlékeztetett rá: a nyelvi hatalom fogalma is csak a megismerési folyamatok

retorizáltságának tapasztalatából vezethető le. (Bitskey: *Retorikák a barokk korból*, 2003)

Miközben az jól fölmérhető, hogy a retorikatörténet és a történeti kommunikációelmélet mely területein tártak föl eredeti összefüggéseket, Kecskeméti írásainak szélesebb szakterületi hatásáról az egyidejűség helyzetében nehéz bizonyosságokat mondani. A régi magyar irodalmi kutatások folyamatát figyelve az azonban biztonsággal állítható: munkáinak kiemelkedő érdemei vannak ama körülmény megteremtésében, hogy – miként azt egyik kiváló pályatársa megjegyezte – egy idő óta már itt sem lehet „ártatlan első bálózóként” belépni a hagyománytörténetbe.

Eleget téve végül a teljesítések számszerűsített összefoglalásának: Kecskeméti Gábor 1997-ben védte meg kandidátusi értekezését, 2008 óta az MTA doktora, 2009-ben habilitált. 1997 óta a Miskolci Egyetem professzora, 2013 óta igazgatója az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének. Az akadémikusok gyűlése mint a strukturalizmus utáni magyar irodalomtudomány egyik meghatározó képviselőjét, 51 évesen (2016-ban) választotta az MTA levelező tagjává.

Kulcsár Szabó Ernő